

ZALÁN TIBOR

BABONÁK ŪRŪGYÉN

"...a szörnyetegek mindig mondtak valamit az embernek a maga természetéről."/Németh László/

Adyról sokan irtak és sokan fognak ezentúl is írni érvényes vagy érvénytelen írásokat. Szembesítik korunkkal és korával, Párizssal és Érmindszentséggel, a rózsaszín orrlyuku Léda-asszonnal és a geszti bolond Tisza Istvánnal. Újra meg újra megíródnak a tanulmányok, könyvek - végleges /vagy valamennyire végleges/ kimondása még nem történt meg, de nem is fog megtörténni az életmű igazságának.

Nem fog, mert az igazság felismeréséhez az igazságának az ismerete, természetének és arculatának a tudása szükséges.

Az Ady-igazságának is. Igazságaink - bár magunkra szabtuk őket - még nekünk is szűkek. Ady nem reánk mérte az övét, hanem magára és sokunknál etikusabb volt, amikor így tett. A géniusz vagy a magányos ember kormányozta magára ezt az irdatlan mértéket? A kéznyújtás nélküli biztos úttalálás tette-e ilyen tapintatossá a Révész-mellényes kocsmást? Vagy a benne lakozó Isten intette jószóval, ne kívánja meg az utána soroló nemzedékektől, hogy krisztus-tiszta lábbal keljenek át a tengernyi mocskon?

Mandegy - s ha nem is mindegy, ne az élethez való jogunkat vitassuk el magunktól, ha Ady életével kerülünk mezsgyére, hanem bizonyítsuk cselekvésünkkel, hogy legalább a magány, az egyedüliség, az elkülönültség életet felörlő tartását megértettük, s ha merni kell, merjük vállalni.

Csak az utókor kicsisége kérdezi meg az életműtől, hogyan élt írója. Csak a kortársak törpesége akarja a műveket kikezdeni írójuk rontásával. Az életművek, a nagy írók ezekre a kérdésekre nem akarnak válaszolni. Az írói etika a hétköznapi lószerszámaiból kihámozza önmagát és megvetően tekint vissza a válla fölött a lemaradt kordéra.

De a *Mű* mindig várja, hogy válaszolhasson, csak azt kérdezzék tőle, amit meg akar válaszolni.

Egy Krúdy-novellákat elemző tanulmány írója Krúdy hihetetlen gazdag színvilágáról beszél. Ezt igazolandó kiszámítja, hogy a piros szín n-szer, a sárga k-szor, a fehér d-szer szerepel a húsz novellában. Ez a nagy igyekezet persze éppen azt semmisíti meg, amiért az elemzés íródott: a színeket. Mert közben szám lett belőlük, lényegüktől fosztottak meg, bedobták őket a modern kor tömegsírjába, ahol a gépies tudat csontvázra fosztotta őket, s nem pirosak vagy sárgák többé, hanem lesznek "1", azaz egy. Az nxl darab piros egyforma piros lett, egyformán jellegtelen, amint hogy jellegtelen egy csontváz annak, aki nem régész vagy antropológus. Már pedig a nem-régészek és a nem-antropológusok sokan vannak, és olyan a ráhangoltságuk, hogy szeretnek látni a csontvázra épült húst is.

A költői kifejezés intimitását féltő emberben megfordul az indító tétel, fejre áll, szóvicc és morbid igazság - de igazság! - lesz belőle: "*gazdag színhihetetlenség*". A hihetetlen gazdag színvilág számbeli sokaságot jelöl. A "*gazdag színhihetetlenség*" minőségi, belső vizsgálat felé fordítja a figyelmet, a lényeg érdekesség-felmutatása felé. Jóllehet, az addigi tudományos metanyelv is irodalmi nyelvre cserélődik, lévén, hogy nincs dolga tovább azzal a tudománnyal, amit statisztikának szokás nevezni.

És megjelenik az esszé, amit ha gondolkodón csinálnak, nem kevesebb benne a tudomány, mint a magát tudományosnak címkéző írásokban.

A modern kor irodalma egyre nehezebben viseli el a tudományos diszciplínák kiméretlen és durva, a törékenyt összetörő, az összetettet leredukáló, a fehér vásznon ujjlenyomatokat hagyó, a mindenben önmagát látni akaró beavatkozásait.

A modern irodalom megértésre vágyik. S a megértés sohasem evidenciák felmutatása, sokkal inkább a szkepszis gyakorlata útján jön létre. A hitetlenkedés, a számonkérés mindig érdeklődést, de többet, megérteni vágyó szeretetet jelent. Az ellenőrzés nélküli elfogadás, a konvenciók éljenzése - a konvenciókkal éljenzés - alibi, ily módon nem vállalás, hanem védekezés, esetlegesen pozícióvédés.

Az irodalomhoz hozzászólás pedig vagy vállalás, vagy elvetés - de sohasem védekezés kell legyen.

Mondom, Adyról sokat írtak s fognak is most még többet. Hozzátettek, elvettek az Ady-képhez, az Ady-képből, ki hogyan látta jónak. Csak kevesen néztek a nagy szemekbe, még kevesebben voltak, akik a megértésen fáradoztak volna, akik merték volna nem evidenciaként kezelni a leírtakat, akik hitetlenkedtek - így tettek hitet Ady Endre mellett.

Pedig neki nagy szüksége van /lenne/ a hittevőkre. Úrnyi magányban és jeges fuvallatok között élt, egyszál maga, az *"utolsó magyar"*.

Tudjuk-e igazolni neki, hogy nem ő volt az utolsó? Elég-e létezésünk ehhez az igazoláshoz, ha már igazolnunk kell?

A hitet és a hitetlenkedést ne keverjük össze a hétköznapi fogalmakkal. Akkor sohasem emelkedünk felül a számkra megadatott reprodukciókon, és sohasem látjuk meg a messzeség aranytornyait, sohasem indulunk el, hogy aranyuk valóságáról meggyőződünk, és sohasem roskadunk le a pillanattól, mikor *"nyugtalan és továbbra is nyugtalanak maradó agyunkat befogja a mindenség"*.

Mondják, hat ujjal született a világra, mint a táltosok. Azt is mondják, pikkelyes volt a teste és szőrös, és annyira kevés volt benne az élet, hogy születésekor a halálán sírtak. Így volt-e?

A néphit szerint születésükkor megjelölődnek azok a kiváltságosok, akik valamilyen *Feladat* elvégzésére vagy valamilyen *Hiány* betöltésére érkeztek a világra. Ady, ha vissza sem néz erre, akkor is kimondja: "*En nem bűvészek, de mindennek jöttem.*" Mert volt feladata, néppel, költészettel szemben. És volt hiány reá népben, költészetben.

Vajon megérintette-e Pásztor Mária lelkét valami sugallat, mikor a csecsemő hat ujját megpillantotta? Felismerte-e a csúf kis békában a *Királyfit*?

A születés mintha két későbbi jellemvonását manifestálta volna. Az egyik a táltosság. A másik az idegenség, az élet-halál határon álló ember magánya.

A hatodik, a fölösleges ujját eltávolították. A táltos-hit megmarad. S ha kis bátorságot kapott a teremtéstől magát táltosnak hinni, a bátorságot meréssé növesztette a lélek:

*En a nagy áldozó vagyok,
A máglyagyújtók kores utódja.*

Ady babonáiról akarok beszélni. Ady életéről kell majd beszélnem. Nem a napjairól, szokásairól, éjszakáiról. Az életéről, melyet nem ismerünk és nem is ismerhetünk meg talán. Valahonnan elindulunk - tűnjék bár ez önkényesnek - s ez a babona. Nem a leplet akarom a szoborról ily módon lecíbálni - a szobrokat szoboravatók avassák! Ama fonál mentén indulok el a labirintusban, szembe akarom találni magam a szörnyeteggel, inkább, mint hogy a külvilág felé menekültömben számláljam a falakra huzott rovásokat vagy az elhullottak csontvázait. Megküzdeni akarok a szörnyel, nem

legyőzni és nem is legyőzetni. Kifaggatni magányosságáról, meghallgatni, mit mond a világról, mely kitaszította őt. A gondolataival küzdök meg - magamért.

Gyermekkorukban nem szörnyek a szörnyek. Csak később lesznek azok. Gyermekkorukban, az élményt gyűjtik szörnységükhöz.

A gyermekkorhoz visszatérnünk pedig azért érdemes, mert fel kell tételeznünk, hogy nem Pesten, de nem is Párizsban kerülhetett babonás hatások közé. Sokkal inkább Érmindszente. Mondjuk - kinézett az ablakon.

"Tegnap vitték el az ablakom előtt, térdig érő sárban négy legény vitte, a Szelezsán Rachel kék koporsóját... Mert mi a temető mellett laktunk Jepura Tomával s mi már sok dolgon nem csodálkozunk, amiken mások még csodálkoznak... Sok temetést láttunk mi már, sok sírt ástunk, a vén Jepura Toma ásóval, én más szerszámmal."

Ady Lőrinc kertje a temetőhöz rúgott, a kis Endre naponta látta az elvonuló halottasmeneteket. A temető, a koporsók szüntelen látványa indukálja a félelmet.

"Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában, s a ház híjának ajtajában mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyék-rokonaimat besuhanni."

Kik az árnyék-rokonok? Elhalt közeli-távoli családtagok? Igen, ha gyermekként gondolkodik gyermekora falujában. Halott rokonai egy halottnak? Talán, ha a felnőtt férfi gondol vissza gyermekkori falujára.

A temető-élmény mindennapossága miatt nagyon erős. Az éjszaka-motivum pedig méginkább felerősíti.

*Kis temető a falu alján,
Olyan szelid és mégis merész:
Holdas éjjel a szemembe néz.*

Hátborzongató éjféleli temetést rendez a *Sírni, sírni, sírni* című versben. Az igenevekkal teletűzdelt költemény-

ben idegen halottra mered a tekintet. Tudjuk, ki a halott. "Néha-néha koporsóban és halottan látom magamat és ébredni és borzongani szeretnék." De még nem szabad felébredni, mert "Éjjélkor jön az álom-fickó...Dobol egy fekete koporsón" és nincs megállás, a rég-halottak pusztáján vagyunk, "Megállnék. Siess. Nem szabad. Siess. Nem szabad, nem szabad."

Menni kell, rohanni, a halál felé de talán a halál elől, az élet felé. Zaklatott képek, s a körülmények, az éjszaka, a hold, a temető, a halál oltják beléjük a babonásságot. Németh László írja: "Agy költészetének egyetlen tája: a tulajdon lelke." Igaza van. Nem ábrázol természetet, nem ábrázol cselekvéseket. A saját lelkének a tájait, mozgásait adja a versben. Mert ezek a fontos tájak, az igazi mozgások.

A *Nagy sírkertet mérünk* című versben hihetünk egy pillanatra a tájnak: az érmindszenti temető. De az alkonyatba belevesző, lázzal lépegető emberek már a valósnak hitt tájból átlépegetnek egy valótlanabba - igazabba.

Az *éjjéli temetés* színhelye már csak a lélek lehet, időpontja: a mutatók nullán akadtak össze, a nincsidő, vagy a végtelen. A napszak nélküli, *Nagy Idő*, a csodák, a babonák ideje.

Kreált szituációk ezek, a romantikus misztifikációtól megkülönbözteti őket az, hogy a babona-motivumok nem hatásszándékkal, de kifejező értékük miatt kerültek a művekbe. Irreálisra eszmélő érzések, tartalmak keresnek és találnak formát bennük, természetesen az irrealitáson keresztül. Ezek az irrealitások azonban csak általában tűnnek irreálisoknak. Mert "Jaj annak, jaj, aki megtudja, hogy halott. Hogy már rég halott."

A halált kétféleképpen értelmezhetjük. Köznapi értelemben: fizikai megsemmisülés. Másrészt megszemélyesítve, alakot öltve, cselekvőként. Ez utóbbi a fontos számunkra.

1907-ben a Budapesti Naplóban írja:

"Harminc éves koromban a halál torkából menekülök. Nem ez az első menekülésem."

De nem mindig menekül. Máskor rokona is.

Mikor a halált leírja A mi násznagyunkban, mintha egy népmeséből léptetné elő. A halálnak kaszája van és harcsa-szája, tiz szobán keresztül pengeti a kaszáját ez a Násznagy, míg a végén egy koporsóban megtalálja az ifju párt. Összeadja őket. Ady halálképe az erős, mindenütt jelen lévő, mindenekben és mindenek felett uralkodó halál.

Sokan gondolják, a nyugatiaktól vette át, s mintázta magyarrá a halált. No és ha így lenne? Mások szerint a vérében bolyongó betegség teszi ilyen kacérkodó-bizalmassá a halállal. No és ha így lenne? Terjesztette magáról költő-büszke fájdalommal, hogy akivel kapcsolatba kerül, az hamarosan elhal mellőle. No és, ha így volt?

A gondolkodó költőt mindig egyszerűbb letaglózni vagy suvickolt csizmájú epigonnak elkiáltani. De ez csak kétségbeesett igyekezet. Míg a gondolatok színházában felcserélhetők a szerepek, a mézárszéken ez lehetetlen.

Ady nem létben és nemlétben gondolkodott. Létben és még egy létben. Nem rothadás-, ráadás-létben, mint akinek kevés jutott. A halottban nem az a megérthető, hogy nem élő, hanem az, hogy ki és mi számára halott.

Mondtuk, Ady nem fizikai természetet, mozgásokat ábrázol.

Nagy emberek szent gesztusa a többiek felé, hogy halhatatlanságuk tucatjával örzi meg azoknak a nevének az emlékezetben, akik nélkülük belé sem kerültek volna. Pásztor Ida, a szép és érzékeny és *"hirtelen meghaló"* kassai színésznő egyetlen játékával sem érdemelte ki az utókor figyelmét. Hogy mégsem hullott ki az időből, köszönheti annak, hogy Ady nagynénje volt. Ez még nem lenne elég. De ő mesékkel, történetekkel izgatta Endre fantáziáját, s

ez a "fatális" nagynéni ajándékozta az első verseskönyvet is. A *halottak élén* könyv bevezető-ajánló verse neki íródott.

*Hát ahogyan a csodák jöttek,
Ugy irtam megint ezt a könyvet.*

*Se nem harcnak, se nem békének:
Édesanyám halott nénjének.*

A vers folytatásából kiérthetjük, hogy az induló Ady költő-hitében fogódzópontok lehettek Pásztor Ida mesemoráljai, melyek a jövő-mindenekkel összemerve gvengeknek és felkészületleneknek bizonyultak, el is hagyja őket, mint ahogy a babona-motivumok is elmaradnak, átminősülnek.Épp ebben a könyvben.

- 3 -

Gépcsodák és ürcsodák hasogatják le fejünk felől az ég mitoszát. Abban a korban, mikor szorgalmas szárnyasrakéták hozhatják naponta a halált kertjeinkbe, a Hold még kihaltabb, mint a képzelt. Mitoszai az első Holdra lépő ember talpa alól felszálló porral örökre ellebegtek. A ma embere megveti a nyakát a legderekabb telihold alatt is és nem hisz.

És ha jól teszi, akkor se gondolja felelős komolysággal, hogy immáron okosabb lett. Csak illuziótlanabb. Talán szerencsétlenebb. Nehezebben érti meg azokat, akik hitről beszélnek, vagy tartásukkal hitet bizonyítanak. Mindig és önkéntelenül a klérust keveri bizonytalan de óvatos eszébe és megszűnik nyomban értelmes szemlélő lenni. Mert a hithez a kockázat szükséges. Tenni a megmagyarázatlanra, a megmagyarázhatatlanra is. A bizonytalanra is, az ismeretlenre is. Nem a nyerés vágyából. Kellésből. A remény miatt. A várásért.

74

Hitte-e Ady a babonákat?

Ha utána nézünk úgy tűnik, össze-vissza és következetlenül beszél, mikor erről szól.

"Furcsa volna, ha én babonákat terjesztenék, akár irodalmilag is."

Másutt:

"Szép, babonás fajta a magyar, bár alig is van belőle, de idilljeit egy Isten is megirigyelhetné."

Valamint:

"Szini Gyula először is babonás ember, mint minden impulzív és művész, s tudatosan irtuk le néhányszor a szót: babonás."

Egyszerre nem lehet valakit kivont karddal lerohanni, ugyanakkor szeretve magunkhoz ölélni. Aki ezt akarja: elmebeteg, vagy aljas. Vagy - Janus-arcu lényel találkozott, és a két arc közül az egyiket gyűlöli, a másikat meg nem. Azt meg szereti.

Adyról ha feltételeztük, hogy gondolkodó volt, ne tételezzük most fel, hogy aljas, vagy hogy elmebeteg.

Próbáljuk megmagyarázni, miért a harmadik lehetőségről van szó. Ha a babona fogalmát meg akarnánk határozni, könyveket kell keresnünk hozzá. Tegyük fel, hogy megtettük. Az eredmény - bár lehet, hogy csak az írás szerzője volt kevéssé kitarató - alig válik el a kiindulási ponttól. Gustav Jahoda - ez a cseh-nevű angol tudós - a közelmúltban könyvet jelentetett meg, ebben a könyvben százoldalakon keresztül értekezik arról, hogy a babonát sokféleképpen félfoghatjuk, keletkezésének rengeteg oka és lehetősége van, - a jövőjét is vizsgálja, - de maga a fogalom diszkrét homályba burkolózik a könyvet lezáró utolsó írásjelig. A gyakorlat - mint minden tisztázatlan terminus esetében - az, hogy megszületnek a különböző egyéni értelmezés-változatok.

Ami megérvés volt, ami alaktalan addig-szörnyü alakot ölt. A költők váteszek - mondogatják gyakran. Ha igaz, Ady a legszomorúbb vátesz. Saját lelkének megbomlását, emberségének megkínzását látja meg. Az Ember megkínzását. Nem az eseményeket - többet: a következményeket.

S ezt látni tudja azzal az érzékenységgel, mellyel az egyszerű emberek megremegnek a telihold alatt.

A szörnyüséget, az értelmetlenséget nem lehet megnevezni. Az áldozat kiáltását kell hallani-hallatni, - mert minden emberellenes alaptalan, és csak rontásaiban kap képet.

Ahogy kap Ady "*csupa vérzés, csupa titok*" tájaiban.

4.

Az ember akkor árvult el igazán, mikor önön létezését felismerte. Megpillantott maga körül sok hasonló lényt - akik mégsem ugyanazok, mint ő. Mikor hozzájuk akart csatlakozni, hasonlítani - akkor kellett észrevegye: külön van tőlük. Más. Egyed és egyszeri létezésében visszavonhatatlan. És az Isten hallgatott - őt nem a válaszáért találták ki. Mégis felé, hozzá indult az ember, hallgatásért, és ha megtalálta, válaszolt helyette. És nem akarta tudni, ki válaszolt.

Az Istennek arcát nem tudták sárral befröcskölni korok, mert nincsen arca, csak jelenléte az emberben. Csak az ember arca hullhatott a sárba, az Istené nem. Ezt a mostani kor is próbálja elvitatni. A hitek /vagy illúziók/ alkonyán. Ady sokszor játszott az ő Istenével, elővette és talonba rakta, izzította és hagyta jegesedni. De egyszer, valamiért elindult feléje és elérte. Önmagához ért el, mert az Isten benne lakott. Ha addig tudta, csak magára számíthat, csak önön csodái képesek kioldani a világra hurkolt

végzetek csomóit, most ezerszeresen megértette.

Az Isten-képzet örvénylő tölcésére elnyeli a bizonytalan-
ság apró lényeit. A babonákat is. Nem lesz rájuk szükség.
Minden homályt és minden bizonytalant fényes látomás vált
fel. Az Isten.

A *Léda* ajkai között c. vers három sora:

*Dőszölnek az én cimbordám,
Kikukucskálnak, leskelődnek
A Mámor, a Halál s az Isten.*

Különös Szentháromság ez. Együtt a mámor, halál, Isten.
Nagyon közel is lehetnek egymáshoz. Ez a mámor nem annyira
az alkohol kék lángjainak az imbolygása, mint az ön-
magától megrészegeedett elme józan ész számára felfoghatatlan
felismerései.

Az efajta mámorról Belia György a következőket mondja:

*" A költő élete narkotikum nélkül is folytonos mámor -
Adyé különösen. Ebben az állandó mámoros állapotban a ra-
cionális és irracionális világ határai eltűnnek, a költő
elméje nincs zárva térbe és időbe, képek, látomások jelen-
nek meg előtte, lelkiállapota szerint teremti újra a vilá-
got, s ebben a varázslatban a világ jelenségei úgy rende-
ződnek, hogy azok a tulajdonságai mutatkoznak meg leglát-
hatóbban, melyek a fogalmi gondolkodás eszközeivel alig
vagy egyáltalán nem elemezhetők, és olyan kapcsolatait mű-
tatják az emberi életnek, melyek láttatására csak irracio-
nális költői eszközök vagy a versforma különös konstrukciói
képesek."*

Ady a magyar Pimodánban vall erről: *"Két fajtájú mámor
van a bornak, s ezt Csokonai is tudhatta, de csak nagyon
finom idegszerkezeteknek adatott meg e tapasztalat. Az
első mámor olyan, mint akárkié, aki tud inni, kitüzesít
bennünk minden örömhajlandóságot, s nagyon hatalmasak va-
gyunk. Ezután jön az éjszaka végén, hajnali vagy nappali*

alvás, furcsa, sok ébredéssel. Fejünket feszítik, ha felkelünk, maga vagyunk a nyugtalan és megszemélyesült figyelem és figyelés, össze tudjuk kapcsolni a legántipódikusabb ideákat. S mikor alkonyul, egyszerre csak, akárhol járunk, nyugtalan és továbbra is nyugtalan-nak maradó agyunkat, szívünket befogja a mindenség. Ehhez nincs közvetlen köze az alkoholmérgezésnek, a márnak, ez az idegeknek perverz bűvészműtatványa... Ez órákban szoktam érezni azt, hogy az élet nem rejtély, nem csoda, nem titok, gyermekesen egyszerű."

Ez a mámor a mindenség megfogásának mámore. Vagy, ha úgy tetszik, a mindenség megfogottjának önkivülete. Mely Isten képzetétől nincs messze, hiszen a hozzá szóló fohászában így jellemzi:

*Csúszós a hátad, mellyel tartod
Lelkünket és a mindenséget*

Hogy a halál is valamiképpen Isten-tulajdonságú, bizonyítja A csontvázak katedrálisában c. vers is.

*És Halál-Ur templomában,
Hol tolongva kel föl az Élet,
Rettegve, félve hódolok
S félek, hogy már nem félek.*

A templomokat Isten számára építik. A Halál temploma a Halál =Isten azonosításából ered. Az azonosítás egyik tényezője a Hatalom lehetett, melyhez Ady nagyon vonzódott. Az Ember hatalmát akarta, nem a hatalmas embert. Az esendő, ropogni és sirni tudó, de az Isten balján ülő embert, a halál rokonát, aki uralkodik - az életen, de nem életeken. Ami Isten felé hívta, amiért nagyra növeszti magában az Istent, az a bizonyosság. Szeretetlennek lennie kell, s ha ki-

felé nem szerethet, szeresse a magában lévő jót az ember, mert szeretetnek kell legyen tárgya, s ha nincs ember, kit szeretni lehet, szeretni kell a magunkban felnövő embert - Istent.

S ez ad bizonyosságot, biztonságot. A bizonyosság pedig nem ismeri a homályt. Így lehet, hogy mennél nagyobb a bizonyossága Adynak, / s minél bizonytalanabb az őt körülvevő világ/ - annál kevesebb babona található a verseiben. Rendszerint egy nagyobb rendezőelv állítja szolgálatába őket, hol filozófiai tétel kifejtésénél jelennek meg, /Kocsut az éjszakában/ hol a világháború előérzetét sugalló hangulati hatás miatt kerülnek versbe /Emlékezés egy nyár-éjszakára/.

A világháború rémétől megijedt, megrettent beteg költő az ember rendjének erőszakos megrontását, megharcolt jövőjének fenyegetését, az emberi ész által fel nem fogható emberi rosszaságot csak irracionális eszközökkel képes érzékeltetni. A motívumok azonban a versek tartalmi súlyát nem bírják el, így nem eredeti babonás jelentésükben funkcionálnak. Az irracionálissá vált világ valós tükröződéseként.

Szó volt arról, hogy a babona-motívumok a félelem érzésével jelennek meg. Törvényszerűnek kell lennie tehát a logika szerint annak, hogy ezeknek a motívumoknak az elmaradása a félelem megszűntét jelzi. Ez a megszűnés pedig csak úgy lehet, ha a költő talált egy olyan erőt, melytől védelmet remélhet. És ez az Isten és az őt megtaláló hit.

Istenben oldódik fel minden eddigi homály, szorongás: Isten a felismerés aktusa.

És félnek a kísértetek

S hogy egyre jobban vágtatunk, elmaradnak.

Az Istennél menedéket kereső, menekülő élet azonban valamit fel kell ismerjen benne: ő is csak kísértet.

Az ingadozás Ady esetében is ebből adódik.

Harcol a babona ellen, ha az a szellem sötétségét jelöli, ha kialudt fényeket akarnak denevér-suhogással pótolni. És őrzi a babonát, mint a meséket és népi történeteket, mert eldobásuk a népéletre nyíló tudat ablakának a bevakolását is jelentené. Ha hitvallásban fogalmazunk, etikai hitvallása az elmaradottságot, a külső-belső nyomort, tudatlanságot és szegénységet tartani-akaró babonák rontása. Másrészt a produktumban, a túlérzékeny, művész-emberekben felbukkanó babonásságot elfogadja, tiszteli. Ez már esztétika. Mert a babona delejesség, Gyógyító homály, betakart remény is. Magyarázat azokra a dolgokra, melyekre a tudat nem tud nem mer válaszolni. Önkényes összefüggés teremtés, mikor az okozatnak nincs felderíthető oka, s a nyomok önmagukba vezetnek vissza. Gondolkodásmód, melyet a nép hozott létre - védekezésül a kiszolgáltatottságában a természettel szemben.

Ady magányos volt. A magányos ember mindig kiszolgáltatott. Ezért nem szolgál ki. Sem egyént, sem közösséget. Mert magányossága így szolgál. Egyénnek, közösségnek.

A babonák óriási hangulati töltéssel rendelkeznek, mert nagy bennük az érzelem emléke, amely létrehozta őket. A félelem érzete, a megmaradni-akarás érzete.

A babonásképzetek mindig rendelkeznek egyfajta erős képiséggel, szimbolista, talán szürrealista képiséggel.

Ezért van az, hogy a bennük lévő homály lehet pontosság. Pontos körülírása egy állapotnak. A rejtőztető kód nem csak elbújtat - ki is ad, megmutat.

A Duna partján

Démonok üznek csüföt velem,

A Szajna partján álmokkal von be

Százféle, szüz szerelem.

Ady, akinek társadalmi mély-látásáról minden megemlékezés oldalakat ír, ha teljességgel akarta a magyar valóságot átfogni, nem kerülhette el a nemzettudatban fel-felbukkanó babonás megnyilvánulásokat. Párizsban talán túl tudna lépni mindenen. A magyar társadalom korabeli fejlettségi fokán árasztotta magából a homályt, nehéz és titokzatos múlt-szagot, halálérzést.

Volt az ő életében valami amőba-szerű. Ahogy bekebelezte Magyarországot, Párizst - minden ő volt, mindenről szólt, ha magáról szólt. Egyszerre volt Párizs és Magyarország. Néha csak hangulatot árasztanak a babona-motivumok.

"ÉS akkor éjszaka lidérc ült reám, s egy nagy kutya harapta a szívemet. Aranyból való trónon láttam magamat. Jobbon ült Melanie, a néma és igen-igen sirt."

Máskor a széthulló nagy szerelem akarja magát megmagyarázni.

*Sirtak és nevettek a boszorkák.
Köd volt és a gyászos, vak éjben
A bűs csodák ligetében
Zuhogva hullottak a szívek.*

Milyen boszorkák okozták a szerelem széthullását? Milyenek büvkörébe került az asszony, hogy arcához vágta a szívét, meleg, beteg szívét? Az érzéseket nem megmagyarázni - rögzíteni kell, hogy magukat magyarázhassák.

És egyre nehezebbek a motivumok a lélek nehezeke magához húzza őket. Az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című költeményben a megbomlott rendet, az ok nélküli változásokat valami nagy, titkos erő hozza létre. Jelzések az éjszakában: valami történni fog.

Jelzések a lélekben : riadj!

És a köd mögül előlép majd, aki ott várt, roppant és irgalmatlan valóságában: a Világháború.

*Adjuk neki hittel magunkat,
Ő mégis csak legjobb kísértet,
Nincs már semmi hinnivaló,
Higgyünk hát a van-vagy-nincs Urnak*

A mégis morálja a szívszorongatóan tragikus ebben. Mert hinnivaló nincs. Az embernek azonban hinni kell. Különben elveszíti lehetőségét a megmaradásra.